

FRITT ORDS PRIS 2017

Tale ved Fritt Ords styreleder Grete Brochmann 8. mai 2017

Kjære Dag og Tid- folk, kjære redaktør Svein Gjerdåker.

Fritt Ords Pris for 2017 blir tildelt avisa Dag og Tid for dens grundige og seriøse journalistikk som tar hele Norge alvorlig, setter sine egne dagsordener og gir et raust rom for svært ulike stemmer. Avisen representerer et originalt innslag i det norske medielandskapet. Den gir alternative perspektiver og tar ofte opp motstrøms temaer. Dag og Tid er også landets eneste riksdekkende avis på nynorsk.

Dette er kortversjonen av Fritt Ord-styrets begrunnelse for tildelingen.

«Dag og Tid er ei vekeavis på nynorsk, ikkje om nynorsk» er en setning jeg har kommet over mange ganger i mine Dag og Tid-studier nå i forbindelse med denne prisen. Dette var et av premissene da enkeltpersoner knyttet til Bondeungdomslaget BUL i Oslo, Noregs Mållag og Kringkastingsringen tok initiativet til en ny riksdekkende avis på begynnelsen av 1960-tallet. Kringkastingsringen var en gruppe dannet i 1955 med det formål å styrke nynorsken i NRK.

Avisen tok sikte på å nå bredt ut og vinne folk for nynorsken først og fremst gjennom journalistisk kvalitet, selv om forholdet mellom bokmål og nynorsk utvilsomt var et tema fra første stund. Dag og Tid ønsket å styrke nynorskens stilling ved å gi flere mennesker tilgang til å både lese og skrive nynorsk bedre. Folk i bladet bisto med skrivehjelp, og det fantes en språkspalte med praktiske og konkrete råd.

Og svært viktig: Bladet skulle være politisk og livssynsmessig uavhengig. På 1960-tallet var avisene i Norge stort sett partibundne – Dag og Tid var derfor nyskapende og alternativ – «bortanfor all partimakt», som det het. Det skulle være «ei fri vekeavis for kultur og politikk» som skulle bedrive autoritets- og samfunnskritikk – en avis som skulle gi uttrykk for «si eiga sunne og fornuftige meining». I tillegg skulle bladet være orientert mot utlandet. I starten prydet tre små globuser forsiden.

Det ble utgitt et første prøvenummer med NRKs Arthur Klæbo som redaktør i 1962, året før Gerhardsen-regjeringen ble felt etter Kings Bay-ulykken på Svalbard. Norge var preget av økonomisk vekst og modernisering, og primærnæringene sto overfor omstillinger. Dag og Tid var opptatt av utviklingen i landbruket – mekanisering og bøndenes arbeidsforhold i ulike deler av landet. Landbruket var fortsatt vurdert som en sentral næring, og mange unge kom til byene for å studere med bakgrunn fra bygda. Disse viktige endringene i samfunn og næringsliv formet tenkemåter og holdninger hos Dag og Tids pionérgenerasjon, som satte seg fore å bekjempe by-provinsialismen i landet, og fremme større åpenhet og kulturell toleranse. Det skortet ikke på ambisjoner blant grunnleggerne. Det skulle, ifølge senere redaktør Tor Gabrielsen, bli en helt ny avistype – helst «ein kioskveltar».

Seks år tok det å etablere stabil drift med ukentlige utgivelser. Tilstanden i bladet denne første tiden blir beskrevet som en «permanent økonomisk krise». «Dommedag nærma seg alt i 1966», ifølge Ottar Grepstad, som har skrevet historien om de nynorske avisene: «Viljen var stor, men aksjekapitalen liten.» Det var røde tall til langt ut på 1970-tallet.

Etter hvert har imidlertid Dag og Tid utviklet en økonomisk og teknologisk mer moderne og solid organisasjon. Særlig siden århundreskiftet – under den nåværende redaksjonelle ledelse – har det blitt satset nytt og profesjonelt både journalistisk og finansielt, noe som har gitt uttelling i form av et jevnt stigende antall abonnenter.

I 1970 dukket det opp noe som litt velvillig kan betraktes som en forløper til Facebook: spalten «Nei takk!», som rettet søkelyset mot pressefriheten i Norge. Her trykket man innlegg som hadde blitt refusert i andre aviser. Bakgrunnen var at Dag og Tid-redaksjonen mente det ofte var vikarierende motiver for å avvise innlegg – nemlig at man ikke ønsket bestemte meninger ut i offentligheten. De fleste innleggene i denne spalten hadde først blitt sendt til Oslo-aviser, men Rogaland Avis figureerte også.

Dag og Tid-journalistene var motstrøms også i den partipolitiske dekningen: De var ikke medlemmer av Stortingets presselosje, siden denne ble ansett som en gruppe med for mye makt og innbyrdes lojalitet.

Ved Dag og Tids 50-årsjubileum i 2012 hadde historiker Grepstad et lengre festinnlegg (i Klassekampen) med tittelen: «Avisa som overlever alt».

Kanskje er det sant – og i tilfelle er det en hel rekke gode grunner til det.

Dag og Tid klarer det kunststykket å være *reelt* riksdekkende – lokalsamfunns- og distriktsorientert – og samtidig representere et internasjonalt vidsyn mange andre norske aviser mangler. Lange og grundige reportasjer fra fjerne strøk, blant annet kritisk dekning av norsk involvering i Afghanistan; kvasse artikler fra europeiske nærområder og fra de store internasjonale motsetningene som preger vår tid. Konfliktorientert, opplest, analytisk og aktuelt.

Bladet brakte fra et tidlig tidspunkt klipp fra viktige aviser som Financial Times, The Guardian, El Pais og Die Welt. Redaksjonen knyttet til seg den franske avisa Le Monde og fikk enerett i Norge på deres artikler. De senere år har skribenter som Paul Krugman, Niall Ferguson og Andrej Kurkov vært å lese i spaltene. «Eit nynorsk Newsweek», har noen ønsket å kalle bladet – eller «ein dåm av dei store engelske søndagsavisene», som det het i en tidligere fase.

Vi tror likevel at det er som originalt, alternativt vinklet *nasjonalt* organ Dag og Tid har og har hatt sin viktigste misjon.

Skjønt «misjon» – noe av det beste ved bladet er den ikke-misjonerende tilnærmingen. Bladet hever seg over det ideologiske myrlandskapet. Det har greid å beholde sin frie stil og uavhengige plattform i politikk og livssyn gjennom årene. Det gir seg i dag utslag i det noen kanskje vil kalle en sprikende profil. Og dette er utvilsomt meningen. Det er høyt under taket i Dag og Tid for både ansatte journalister og for skribenter utenfra.

Distriktsprofilen har vært viktig, som et korrektiv til hovedstadsdominansen i pressen. Leserne får et bilde av hele landet gjennom stoffvalg, gjennom utvalg av intervjuobjekter og gjennom dem som hankes inn som skribenter.

Men igjen – distriktsprofil med kritisk distanse. Tidligere redaktør Tor Gabrielsen uttalte i forbindelse med 50-årsjubileet: «Me planla ein serie som skulle heita ‘skuggesider ved Bygde-Noreg’, men kom aldri i gang med eit så stort prosjekt.» Devisen «på nynorsk, ikkje om nynorsk» la føringer overfor målsaka. Grepstad skriver om bladet i 2012: «Fekk

redaksjonen kritikk for at avisa skreiv for lite om nynorskmiljøa, svara redaksjonen at avisa ikkje ville inn i ei slik journalistisk tvangstrøye. Her møttest den allmenne profesjonaliseringa av norsk journalistikk og konsolideringa av ein nynorsk skriftkultur. Dag og Tid prøvde å vere både innanfor og utanfor ein førestelt nynorsk fellesskap.»

Denne dobbeltheten kan vi utvide til å omfatte Dag og Tids journalistiske tilnærming mer allment. Bladet speiler og diskuterer spenninger, friksjoner og konflikt, og etterlater ofte et motstridende inntrykk. Interessen for det motsetningsfylte er skjerpene og utvidende for oss lesere. Dag og Tid er trolig en av våre sterkeste kommentatoraviser med uredde og særpregede stemmer – ofte på tvers av det rådende meningsfeltet.

Tvisynet – tvilens metode – er uhyre viktig for den allmenne debattkulturen – spesielt i en tid med polarisering og ekkokamre – og dette er noe av grunnen til at Fritt Ord hedrer bladet. Redaksjonen bidrar til den kritiske offentligheten – som motkraft og støysender – gjennom uventede vinklinger, nytt framgravd journalistisk stoff og argumenter til offentlig prøving. Vi blir hjulpet med historisk refleksjon, forstyrret i vanetenkningen – uroet i dagdrømmene.

Dette er av stor betydning, særlig i en tid da de redigerte mediene er under sterkt press, og sosiale medier flyter til oss som et vedvarende kråkeråd.

Disse debattskjerpene kvalitetene ved Dag og Tid har vært sentrale for Fritt Ords styre som begrunnelse for pristildelingen. Men det er også andre sider ved bladet det går an å glede seg over, når vi nå er så godt i gang med hyllesten.

Dag og Tid bidrar med en rikholdig dekning av det norske kulturlandskapet. Avisa inneholder lesverdige stoff om musikk, film, litteratur, tidsskrifter – og en fyldig sjakkspalte. Ikke sjelden er det faktisk ting å le av i Dag og Tid. Små ting og store ting – skeive skråblikk og en fast humorspalte. Bladet har huset og huser noen av landets beste skribenter og forfattere, og har også bidratt til å *dyrke fram* skribenter. Ikke sjelden klipper man ut artikler og dikt – jeg hadde nær sagt *på gamlemåten*. Hvor disse utklippene havner, er et annet spørsmål. De er aldri der når man trenger dem.

Og det er lov å skrive langt. Jeg merker at Dag og Tid er en avis jeg går rundt og bærer på – i tilfelle jeg skulle ha tid til en fem minutters leseøkt mellom andre slag. I en tid med høyt turtall blir vi invitert til langsom-lesning – jeg hadde nær sagt: Dag og Tid - minutt for minutt.

Sett fra oven reflekterer prosjektet Dag og Tid på mange måter selv en tvetydig ambisjon: Bladet er høytflyvende og livsnært. Elitistisk og hverdagslig. Overskridende og provinsielt. Og ofte interessant sært. Et historisk dykk i arkivene avdekker en perlerekke av odde saker. Kåring av småfugler, kartlegging av makrellbestanden, myrtapping, hodelus, skøyteturer i Nederland, og verdens lengste kjærlighetssorg. Nylig har vi vært gjenstand for en systematisk, tekstlig og politisk anmeldelse av landets partiprogrammer. Trolig ikke *odd*, men utvilsomt en svært god og uvanlig ide. Dag og Tid evner å oppdage blindsoner og har god kontakt med fakta.

Bladet har hatt og har en lav profil i skandalesaker. Det er mindre personfokusert enn mange andre aviser. Det er lite kjendiser – og det er lite sport.

En liten overraskelse fra arkivdykket er at Dag og Tid fikk egne nettsider allerede i 1996, så avisen var tidlig ute i den digitale utviklingen – skjønt bare smakebiter av avisa ble delt på nettet.

Med denne imponerende bredden, rikdommen og annerledesheten kan man undres: Hvem er det som leser Dag og Tid? Når man spør, sies det at avisa leses i svært mange leire – og i mange deler av landet. Uten å ha noen sosiologisk leserundersøkelse å støtte meg på, tyder mye på at draging mot målsaken i hvert fall ikke er noen avgjørende pekepinn. «Det er kaffi og konjakk» med Dag og Tid, som en leser kommenterer. Det hevdes at bladet leveres til adskillige adresser nordvest for Slemdal. Redaktør Gjerdåker regner med at om lag 50 % av leserne er bokmålsfolk. De senere årene har det også vært en jevn strøm av bokmålsskribenter som ifølge redaktøren har lært seg nynorsk for å komme på trykk i bladet.

Pressefaglig er Dag og Tid et interessant tilfelle. Redigerte nyhetsmedier står overfor drastiske krav til omstilling og er midt oppe i omfattende endringsprosesser på grunn av teknologiutviklingen, nye bruksmønstre i mediefeltet og endret konkurranse. Publikum har større tilgang til informasjon og medier enn noensinne, samtidig som de tradisjonelle redaksjonelt styrte mediene skranter.

Det er mye å bekymre seg for i dette landskapet. God og kritisk journalistikk er en nødvendig del av den offentlige samtalen – og helt vesentlig for demokratiet. Det er viktig å sikre at samfunnet blir kritisk belyst og gransket av uavhengige redaksjoner. Mediemangfoldet er sentralt for ytringsfriheten.

Ifølge Dag og Tids egne skeive blikk: «Ytringsfriheten er så stor at vi blir mållause», «Vi er så rike at ord blir fattige», «Ingenting er som før no heller», «I det lange løp kjem alle til kort» og «Endetidstankane tek aldri slutt».

Men det går faktisk temmelig bra med Dag og Tid. I dag vet vi at avisa har drøyt 11 000 abonnenter, og at antallet har økt med 50 % siden 2008 i en tid der den generelle tendensen er fallende kurver. Her er bladet motstrøms i dobbelt forstand. Redaksjonen satser på papir, og vi snakker faktisk om en *ukeavis* i en situasjon der nyheter blir gamle raskere enn vi knytter skolissene.

Kanskje står vi overfor et paradoks – kanskje er det helt logisk. Vår tids uendelige tilfang av retningsløs informasjon kan gi næring til langsom-lesningen, der vi faktisk snur sider av papir – og *blar* oss gjennom produktet, før vi bretter det sammen og kaster det til resirkulering.

«Omvegar fører lengst.» Kanskje det svarer seg å ha gått sine egne veier. Eller som tidligere redaktør Arnhild Skre formulerte det for 20 år siden: «Dag og Tid har ofte fått andre til å sjå saker som før var usynlege – dette har skjedd kanskje fordi tidsånda har snudd, eller kanskje fordi vi er åleine om å skriva motstaums – og så snur straumen.»

Den som lever får se. At vi om noen år kan si med spalten «På steingrunn»: «Det er nettet som får folk til å klikke».

Blindsonens revansj. Hvis vi nå går tilbake til start – til prøvenummeret i 1962 – så åpnet Arthur Klæbo sin lederspalte med spørsmålet: «Ei ny avis på nynorsk? Kan det vere bryet og pengane verdt?»

Det er sikkert mange redaksjoner i Dag og Tid som senere har gjentatt dette spørsmålet med større eller mindre mismodighet. Dommedager har tydeligvis kommet og gått, og avisarbeidet har krevd mer enn middels idealistisk innsats.

Vi som lesere – og her i kveld – vi i styret i Fritt Ord – er svært glade for at dagens Dag og Tid-folk og folk før dere har tatt bryet.

Bladet har aldri blitt noen kioskvelter – dere har trolig aldri vært svimle av medgang – og dere vil aldri få noen likestillingspris. Om bladet har blitt ei «passe keisam avis», som en uærbødig tidligere redaktør har anført, får være et åpent spørsmål.

Men dere har bidratt til å fremme kunnskapsbasert, kritisk samfunnsdebatt.

Båret oppe av originale og dyktige journalister og skribenter. Ofte mot tidens strømdrag. Dere har bidratt til at befolkningen i ulike deler av landet har et medietilbud som dekker regionale eller lokale forhold av betydning for dem. Og dere har bidratt til å sikre nynorsk som ett av nasjonens likeverdige språk.

Så kjære Dag og Tid-folk. Kjære redaktør Svein Gjerdåker: Det er en stor glede for Fritt Ord å tildele dere stiftelsens pris for 2017.